

Digitális kalózkodás a filmekben is létezik? – avagy az internetes kalózkodás hatása az EU filmiparára

Valociková Cyntia

Óbudai Egyetem Biztonságtudományi Doktori Iskola PhD,
valocikova.cyntia@phd.uni-obuda.hu

Absztrakt: A kutatás elsősorban bemutatja az Európai Unió filmiparát a digitalizáció szemüvegén keresztül. A szakirodalom, statisztikák és korábbi kutatások eredményeit összegyűjtve térképezi fel, hogyan hat a digitális fejlődés a filmiparra, majd kitér a digitális fejlődés egy negatív következményére, a kalózkodásra. Megvizsgálja, milyen hatással van a digitális kalózkodás a filmiparra és milyen ennek a megítélése. A tanulmány zömmel korábbi, szekunder kutatásokat gyűjt össze és elemez, melyek feltérképezik és körbejárják a problémát a további kutatás megalapozása érdekében.

Kulcsszavak: internet kalózkodás, filmipar, információbiztonság

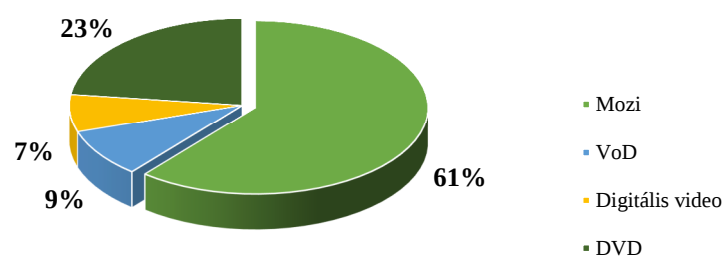
1. Bevezetés

A film születése Franciaországhoz kötődik, a Lumiere fivérek nevéhez. Akkor még csupán olyan mozgóképek voltak, melyek életből felvett jeleneteket vetítettek le. Később, miután megjelentek az alkotói vénával megáldott rendezők, a mozgóképek impresszionista alkotásokként váltak vásári mulatságokból művészetté az első világháború alatt. A mozgókép egyfajta menedékként és felüdülésként szolgált az akkori nézőknek, mivel igyekezett kizárni a valóságot, és egy elrugaszkodott szubjektivitást csempészt a vásznakra. Ezzel, a szórakozásnak egy olyan fajtája alakult ki, amely teljesen megváltoztatta az emberek kulturális szokásait. A Lumiere fivérek óta azonban számos formában és minőségben változott a filmművészet. A modern korban a filmipar fejlődésére az egyik legnagyobb hatást a digitalizáció gyakorolta. A digitális fejlődéssel azonban a filmiparnak nehéz lépést tartania, és a digitális társadalom robbanásszerű növekedése kihívást jelent a piacnak. Az európai filmipar nehezen tart lépést a közönség változó mozifogyasztási szokásaival és a technológiai innovációval (European Parliamentary Research Service, 2014). A szerzői jogvédelem, a digitalizált mozik egyaránt fontosak az európai filmek minőségének megőrzésében és népszerűsítésében, azonban számos akadályt kell leküzdenie az európai filmiparnak ezek biztosításához. A kutatás elsősorban a digitalizációval, az információs társadalom nyújtotta lehetőségekkel foglalkozik fókuszálva az EU filmiparára, majd kitér a rá gyakorolt hatásaira és veszélyeire. Megvizsgálja a szerzői jogok gyakorlását, a digitális kalózkodás hatásait és egy áttekintést biztosít a mozipiacot helyettesítő tartalmak használatáról.

2. Az európai filmipar a digitalizáció idején

A filmipar a kreatív és kulturális iparág szerves része. Ahhoz, hogy megértsük ennek fontosságát az EU-ban, érdemes tisztázni egy egyszerű fogalmat, mégpedig, hogy mi is a kultúra. Kroeber és Kluckhohn antropológusok közösen írott könyvükben (1952) úgy fogalmaztak a kultúráról, hogy az „[...] a társadalom és ember, ember és közösség viszonya, amit az objektiváció közvetít” (Vitányi, 2002, p. 720). Egy olyan összetartó erőként definiálták a kultúrát, amely a társadalom fejlődésének kiindulópontja és elengedhetetlen eleme. Az Európai Unió ezért lelkesen támogatja az örökséget ápoló

kezdemenyezéseket és közösségeket, melyek hozzájárulnak a kultúra terjesztéséhez (Európai Parlament, 2017). Az Ernst&Young Kft. 2016-os felmérése alapján a kreatív és kulturális iparág az Európai Unió GDP-jének a 4,2%-át teszi ki, és közel 7,06 millió munkahelyet biztosít (ebből 1,14 millió munkavállaló 15 és 29 év közötti fiatal felnőtt) (European Comission, 2016). A kulturális ágazatok nem csupán a gazdasági stabilitáshoz, de az innovációhoz és a társadalmi összetartozáshoz is hozzájárulnak. Kedvező hatással vannak ezen felül a kommunikációs és információs technológiára is, de a digitális társadalom robbanásszerű fejlődése kihívást jelent a piacnak (Studio EY France, 2014). Az európai filmek digitalizációjának előmozdításában segítséget nyújt a UNIC (International Union of Cinemas) a Mozi Tulajdonosok Nemzetközi Szövetsége, mely 36 országban képviselteti magát. A szövetség célja, hogy képviselje a filmszínházak gazdasági, társadalmi és kulturális értékeit a tagországokban és világszerte egyaránt. További küldetése, hogy előmozdítsa a mozikiállítások fontosságát Európában, valamint igyekszik mindig naprakész információkat szolgálni tagjainak. Épp ezért a szövetség 2010 óta méri fel a mozipiaci trendek alakulását. Egy 2016-os felmérésből kiderült, hogy a digitális technológia és a változó fogyasztói preferenciák folyamatos fejlődésre készíti a filmszektort, azonban a mozipiac jelentősége ennek ellenére folyamatosan növekszik. A filmszínházak értékesítési láncban betöltött szerepei egyre jelentősebbek versenytársaival - DVD, Video on Demand (továbbiakban VoD), digitális videó - szemben. Az EU tíz országában összehasonlított 2016-os jegybevételi adatok alapján a mozilátogatás a legerősebb (61% mely a tavalyi évhez képest 3%-os növekedést jelent) (lásd 1. ábra). A nyert adatok alapján kiderült, hogy a közönség továbbra is nagy jelentőséget tulajdonít egy filmalkotás szélesvásznos való megtekintésére, annak ellenére, hogy míg egy előfizetett VoD platform egy film megtekintésére vonatkozó átlagos költsége 0,20 EUR addig az EU országainak átlagos mozijegy ára 6,6 EUR. A VoD platformok ugyanakkor növekedésnek indultak (2016-ban 2%-kal növekedett az aránya az előző évhez képest, így 9%-ot képviselve), hiszen a streaming típusú, előfizetési rendszerrel működő filmadatbázisok egyre több piaci szereplőt vonzanak. Ez köszönhető annak is, hogy olyan felületek, mint a Netflix vagy az Amazon Prime saját gyártású filmalkotásokat is készítenek, melyeket a befektetők támogatásán felül az előfizetésekből származó bevételekből is finanszírozzák. A UNIC tagországainak 96%-a rendelkezik digitális technológiával (3D, IMAX) ellátott mozikkal. (International Union of Cinemas, 2017).

1. ábra: Az EU 10 országának jegybevétel alakulása az otthoni audiovizuális szolgáltatásokkal szemben

Forrás: saját szerkesztés

Az Európai Unió működéséről szóló szerződés 167. cikke megfogalmazza, hogy „[...] az Unió hozzájárul a tagállamok kultúrájának virágzásához, tiszteletben tartva nemzeti és regionális sokszínűségüket, ugyanakkor előtérbe helyezve a közös kulturális örökséget” (Európai Parlament, 2012). A szakpolitikai keret legfőbb célja az EU-n belüli kulturális együttműködés, nemzetek közötti kommunikáció, és az innováció támogatása. A szabályozás filmgyártásra vonatkozó legfőbb rendelkezései - mint a szerzői jogra vonatkozó előírások az egységes digitális piacon, melyet 2015. április.

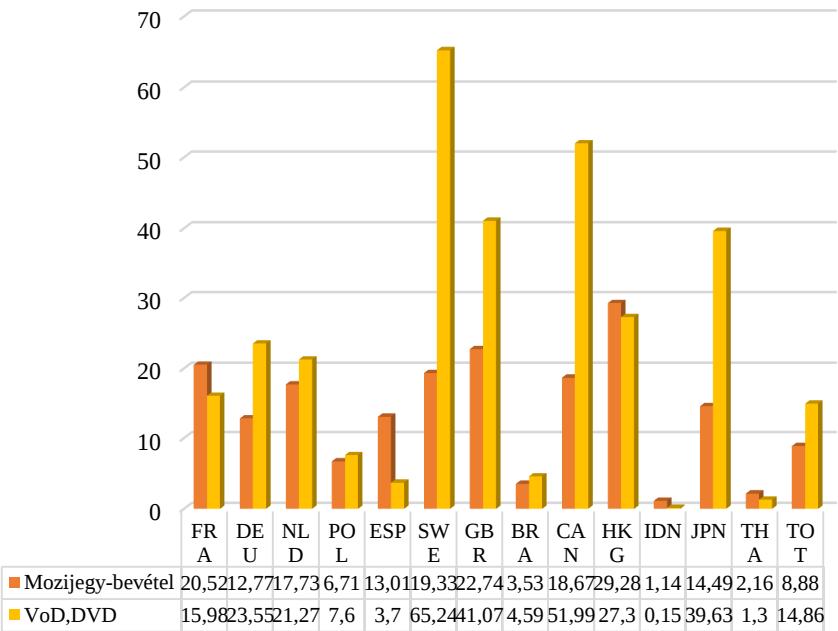
28.-án az Európai Parlament kiegészített „Az európai filmről a digitális korszakban” szövegben - kimondják egy hatékonyabb piac kialakítását a szerzői jogok gyakorlása terén, valamint a szerzői joggal védett anyagok oktatásban vagy kutatásban való felhasználási lehetőségeinek szélesítését. Rámutat továbbá, hogy a digitalizálás lehetővé teszi a kulturális tartalmak olcsóbb terjesztését a belső piac egészén, és megőrzi az európai mozik versenyképességét és sokszínűségét. Egyre növekszik a nyomás, miszerint minden filmnek kompatibilisnek kell lennie a digitális vetítéssel, miközben néhány európai mozi már 100 %-ban áttért a digitális technológiára. Számos független filmszínház léte van veszélyben a digitális technikára való átállással járó magas költségek, valamint a túlnyomó részben amerikai filmeket vetítő filmszínházak által támasztott verseny miatt. A mozik digitalizálása kiemelt prioritás, figyelembe kell venni a folyamatos technológiai fejlődést, mivel közép- és hosszú távon szükségessé válhat az újabb vetítési formátumokhoz való igazodás. A VoD szolgáltatás lehetőséget nyújthat az európai filmgyártó vállalatok számára a közönség szélesebb tömegeinek elérésére. A hosszú távú kereskedelmi haszonnal járó digitalizálás nagy költsége ugyanakkor komoly terhet jelenthet sok kis és független mozik számára, és a digitalizálás költségeit illetően a mozik viselik a legnagyobb terhet. Végül a szabályzat kiemeli, hogy a kalózkodás és a jogtalan letöltések veszélyeztetik a filmipart; szorgalmazza, hogy a tagállamok megfelelően szerezzenek érvényt a szellemi tulajdonjogoknak (Európai Parlament, 2015).

3. A kalózkodás hatása a filmiparra

Mindenek előtt érdemes tisztázni, mit értünk DIGITÁLIS KALÓZKODÁS alatt. A Cambridge Lexikon alapján, a digitális kalózkodás „az internet használata különböző szoftverek jogszerűtlen vagy illegális másolásához és továbbításához” (Cambridge University Press, 2018). A rendkívül gyors technológiai fejlődés szabad teret enged a kalózkodás folyamatos fejlődésének. Míg tíz éve a filmek letöltése a számítógép képernyőinek rossz felbontása vagy akár a lassú internet miatt kevésbé volt olyan kecsegtető a felhasználók számára, mint napjainkban, ma már a BluRay vagy a HD felbontás könnyen elérhető a legtöbb online letöltő felületekről. A digitális kalózkodásnak több „megjelenési formája” van, habár az internet világában nehéz meghatározni, mely filmek állnak szerzői jogvédelem alatt, és melyek nem, mégis a digitális kalózkodók nem válogatnak a különböző tartalmak között. A fájlcsere egyik legelterjedtebb és legnépszerűbb módja a „torrentezés”. Habár a technológia teljesen törvényes, használata lehetővé teszi szerzői jogvédelem alatt álló tartalmakhoz való hozzáférést. A torrentoldalak büntetőjogi felelőssége nem egyértelmű, azonban a hatóságok harcolnak a szerzői jogok védelméért. Ilyen eset volt a 2010 júniusában indított eljárás, amit a ProArt - Szövetség a Szerzői Jogokért hazai jogvédő szervezet kezdeményezett a hazai torrentszájtok ellen. Az elhúzódtott bírósági eljárás során nem tudták bizonyítani a szerzői jogvédelemmel álló tartalmak fel, illetve letöltését, hiszen egy jogszabály sem kiáltotta ki egyértelműen bűncselekménynek. Az internetes kalózkodók megítélése sem egyoldalú (Tibor, 2011). Bodó Balázs közgazdász, kutatásában a kalózkodók szerepét vizsgálta a kulturális termelés és csere folyamataiban. A szakember szerint, a kalóz letöltéseknek inkább hiánypótló, mint a legális fogyasztást helyettesítő szerepük van. Eltéréseket talált továbbá a mozikban éppen játszott, és a már lecsengő alkotások iránti online kínálat között. A moziműsoron lévő filmek között az erősen marketingelt alkotások kerülnek fel hamarabb a fájlcsereelő honlapokra, míg a lecsengő alkotások között pedig a kevésbé reklámozott alkotások. Úgy véli, a kalózkodók innovátorok, hiszen nagy szerepet játszanak a szerzői jogvédelem alatt álló alkotások „újrahasznosításában” azok feldolgozásai révén (Bodó, 2011). A közelmúltban a kalózkodás a legális streaming oldalak megjelenésével, mint a Netflix visszaszorult, azonban az internetes kalózkodást figyelő vállalat, a MOSU 2017-es jelentése alapján az előző évhez képest az online kalózkodás értéke 1,6%-kal növekedett (Hardy, et al., 2015). A legnagyobb növekedést a televíziós tartalom iránti kereslet mutatja (3,4%), azonban a mozifilmek iránti kereslet csökkent 2,3%-kal. Az

Amsterdami Egyetem által készített tanulmányban felsorolják az internetes kalózkodás lehetséges hatásait a legális tartalmakra. Pozitív hatásait a zeneipar élvezheti a leginkább, hiszen a zenék online letöltése javíthatja a fizetési hajlandóságot és az érdeklődést az élőkoncertek és a kapcsolódó áruk iránt. A filmiparra gyakorolt hatása kétoldalú. Negatív és helyettesítő hatása jobban megfigyelhető, hiszen csökkentheti a mozilátogatások számát. Másrészt viszont az ingyenesen elérhető filmelőzetesek fokozhatják a nézői érdeklődést ezzel pedig növelve a mozilátogatást. A megfigyelhető hatásai a kalózkodásnak rendkívül ellentmondásosak és folyamatosan változnak. A helyettesítő hatását a kalóztartalmaknak a blockbuster filmek szenvedik el a leginkább, míg a kevésbé ismert filmek számára pozitívan is hozzájárulhat a kereslethez (University of Amsterdam , 2018).

A UNIC először 2014-es tanulmányában hívta fel a figyelmet a felelősségteljes és méltányos online médiafogyasztásra, mégpedig a szerzői jogok szigorításával. A UNIC ennek érdekében folyamatosan együttműködik a tagországok moziüzemeltetőivel a kalóz videók és illegális videófelvevételek visszaszorítása érdekében, azonban szükségét érzi egy egységes európai szabályozásra a kalózkodás elleni hatékony küzdelemben (International Union of Cinemas, 2015). Habár az ECORYS holland kutatócég az Európai Parlament által elrendelt 2014-es felmérése alapján, mely a kalózkodás befolyását mérte a médiában, azt igazolta, hogy nem mutatható ki a kalózkodás nagymértékű negatív hatása a mozinézetségre. Azonban felhívja a figyelmet arra, hogy ez nem jelenti azt, hogy az illegális letöltésnek semmilyen hatása nincs a mozijegybevételekre, csupán a statisztikai elemzés ezt nem bizonyítja kellő megbízhatósággal. Az audiovizuális ágazatra vonatkozó legfontosabb eredménye, hogy leginkább a frissen bemutatott mozifilmekre jellemző az illegális letöltés, de a teljes iparágra vonatkozóan mindössze 5% negatív hatást gyakorol a mozijegybevételekre. A UNIC, ahogyan az Európai Parlament is ennek ellenére fontosnak tartják a kalózkodás visszaszorítását, és feltételezik ennek a százaléknak a növekedését a jövőben (EUROPEAN COMMISSION , 2015). A mozijegybevételek alakulását világszerte a VoD és a DVD eladásokkal szemben a 2. ábra szemlélteti. A mozijegybevételek összege mindössze Franciaországban, Spanyolországban, Hongkongban, Indonéziában és Thaiföldön haladják meg a VoD és DVD eladásokat és keresletet. A legnagyobb befolyás azonban Svédországban érzékelhető, ahol a VoD és DVD eladások majd 30%-kal meghaladják a mozijegybevételeket (University of Amsterdam , 2018).

2.ábra: EU14 mozijegy bevételek alakulása a VoD és a DVD szolgáltatásaival szemben millió Euróban

Forrás: saját szerkesztés

Néhány EU ország különböző programokat dolgozott ki a hazai nézőközönség motiválására és a mozibajáró közönség növelése érdekében. Franciaország erős filmpiacca rendelkezik, ez köszönhető a Francia Mozikiállítók Szövetségének (FNCF), amely számos stratégiát jelölt ki arra, hogyan ösztönözze a nézőközönséget az úgymond „Passer en mo de ciné”, vagyis „mozimódra váltásra”. Ilyen kezdeményezés a Printemps du Cinéma vagy a La Fête du Cinéma eseménysorozat, mely korlátozott vetítéseket biztosított a premier előtti mozizásokra. Az úgynevezett 4 Eurós Kampány keretében pedig a forgalmazók olcsóbb mozijegyeket kínáltak a 14 évesnél fiatalabb gyermekek számára bármikor, bármelyik francia moziban. Franciaországban azonban a kezdeményezések sikere köszönhető annak is, hogy közel 1,5 millió diák vesz részt évente filmművészeti oktatásban. Spanyolország a 2011-es évektől erősödött meg jelentősen a hatékony rendezvényszervezésnek köszönhetően. Figyelembe véve gazdasági nehézségeit (mint a mozijegyárak ÁFA emelése) olyan programokat és esemény sorozatokat is szervezett, melyekkel sikeresen és hosszútávra felkeltették a fogyasztók érdeklődését. 2016-ban a jegybevétel globálisan összesen 38 milliárd dollár volt (közel 33 milliárd EUR) (International Union of Cinemas, 2016). A globális mozipiac nagyobb része (az össz-jegybevételek 49%-a) a keleti kontinensre korlátozódik, különösen Kínára és Indiára, nem csupán a jegybevételek, de a nézettségre vonatkozóan is. A keleti régiók magas moziérdeklődésének kulcsa többek között abban rejlik, hogy egyrészt Kína és India a világ legnépesebb országa, másrészt ezekben az országokban a szoros kereskedelmi partnerség és a mozipiaci trendek követése a jellemző, mivel például India esetében a politikai környezet korlátozza a nem nemzeti filmek importját, ezért a hazai filmgyártás és a nézettség növelése érdekében alkalmazkodik a fogyasztói tendenciákhoz és kevés versenytárral kerül szembe. Ez által olyan filmalkotások kerülnek a mozikba, amelyek igazodnak a nézői igényekhez (Motion Picture Association of America, 2016).

2014-ben az Európai Unióban a felnőtt lakosság átlagosan 51 százaléka, és átlagosan a fiatalok 72 százaléka töltött le, vagy terjesztett valamilyen kreatív tartalmat. A legnagyobb illegális letöltés vagy streamelés Lengyelországban és Spanyolországban figyelhető meg az EU-ban. Érdekes mégis, hogy az illegális letöltők csaknem 80 százaléka hajlandó megfizetni a mozifilmek és TV sorozatok teljes árát. Az illegális letöltések arányát több, más tényező is befolyásolhatja, mint például a földrajzi terület. Míg a nagyobb városok és agglomerációjukban alacsonyabb az illegális letöltések aránya a mozikomplexumok magasabb száma miatt, addig a vidéki településeken átlagosan magasabb az illegális letöltések aránya. A kalózzletöltések mérése nem egyszerű, hiszen egységes meghatározása nincs, és számos tényező gyakorol rá hatást. Magyarországon nincs elérhető tanulmány a kalóztartalmak és letöltések pontos mértékéről (European Commission, 2014). Azonban a magyar filmek iránti érdeklődés egyre növekszik. Ezt bizonyítja akár a magyar filmekre váltott mozijegybevételek aránya is, mely a Magyar Filmalap 2011-es fennállása óta csaknem az ötszörösére nőtt (lásd 3. ábra) (Nemzeti Média- és Hírközlési Hatóság, 2018), azonban a kalózkodás magyar filmiparra gyakorolt hatásai nem ismertek.

Bemutató időpontja/Helyezés	Film címe	Pénztári jegybevétel (Ft)	Nézőszám (fő)
2017/1	Kincsem	593 179 853	455 268
2017/2	A viszkis	401 699 277	286 317
2016/1	A lovasíjász	80 647 867	59 431
2016/2	A martfűi rém	62 597 053	46 129
2015/1	Saul fia	283 723 945	268 714
2015/2	Liza, a rókatündér	165 807 843	126 855
2014/1	Megdönteni Hajnal Tímeát	137 519 062	104 904
2014/2	Swing	71 486 946	54 720
2013/1	Coming out	nem ismert	190 420
2013/2	A nagy füzet	nem ismert	34 853
2012/1	Csak a szél	nem ismert	30 000
2011/1	Bogyó és Babóca	nem ismert	28 436
2011/2	Vad Magyarország	nem ismert	20 100

3. ábra: Magyar filmek mozi nézettségi adatai 2011 és 2017 között

Forrás: saját szerkesztés

4. Összefoglalás

A kalózkodás megítélése nagyon szerteágazó, és jogi szabályozás terén sem egyértelmű, hogy bűncselekménynek számít-e vagy sem. A kalózletöltések filmiparra gyakorolt hatása sem evidens, mivel hatása változhat a filmek tartalmától, megjelenésének idejétől vagy a nézői érdeklődés mértékétől is. A szekunder kutatás megalapozta és feltárta a témában rejlő problémákat. A kutatás során magyarországi adatokat a kalózkodás mértékére, megítélésére és hatására a magyar filmiparra nem találtam. Ezért folytatásként felmérném a magyar lakosság körében kérdőív segítségével egy reprezentatív mintán a kalózkodás hatásait mely alapjául az ECORYS kutatása szolgál majd. Mivel a magyar filmipar folyamatosan fejlődik, így érdemesnek tartom megvizsgálni, vajon milyen hatással van a kalózkodásnak a magyar filmek mozinézettségére.

Felhasznált irodalom

- [1] Bodó, B., 2011. A szerzői jog kalózzai. Szekszárd: Typotex Kiadó.
- [2] Cambridge University Press, 2018. Cambridge Dictionary.
- [3] Európai Parlament, 2012. Az Európai Unió működéséről szóló szerződés. p. 326.
- [4] Európai Parlament, 2015. Az európai film a digitális korban. Strasbourg, p. 9.
- [5] Európai Parlament, 2017. KULTÚRA - az EU ismertetése. http://www.europarl.europa.eu/ftu/pdf/hu/FTU_5.13.1.pdf
- [6] European Commission, 2014. Estimating displacement rates of copyrighted content in the EU, European Union: Publications Office of the European Union.
- [7] European Commission, 2016. 25 years of the EU's MEDIA programme: questions and answers. p. 4.
- [8] EUROPEAN COMMISSION , 2015. Estimating displacement rates of copyrighted content in the EU. https://cdn.netzpolitik.org/wp-upload/2017/09/displacement_study.pdf
- [9] European Parliamentary Research Service, 2014. An overview of Europe's film industry, Brussels.: European Union,.
- [10] Hardy, W., Krawczyk, M. & Tyrowicz, J., 2015. Friends or foes? A meta-analysis of the link between “online piracy” and sales of cultural goods, Warsaw: University of Warsaw.
- [11] International Union of Cinemas, 2015. UNIC Annual Report 2014/2015. Brussels, European Parliament, p. 25.
- [12] International Union of Cinemas, 2016. UNIC ANNUAL REPORT 2016. Brussels, European Parliament, p. 20.
- [13] International Union of Cinemas, 2017. International Union of Cinemas.
- [14] Motion Picture Association of America, 2016. Theatrical market statistics 2016. https://www.mpa.org/wp-content/uploads/2017/03/MPAA-Theatrical-Market-Statistics-2016_Final.pdf
- [15] Nemzeti Média- és Hírközlési Hatóság, 2018. Médiatanács - jelentések/statisztikák

- [16] Studio EY France, 2014. Creating growth, France.: Ernst&Young France.
- [17] Tibor, I., 2011. A „torrentrazziák” büntetőjogi megítélése. Belügyi Szemle, 2. kötet, pp. 49-59.
- [18] University of Amsterdam , 2018. Global Online Piracy Study, Amsterdam: Institute for Information Law.
- [19] Vitányi, I., 2002. A civilizáció és a kultúra paradigmái. Magyar Tudomány, 6. kötet, pp. 720-729.